

DAVLAT BOSHQARUVINING TAMOYILLARI: NAZARIY YONDASHUV*Kurultayev Azamat Kamolatdinovich**Toshkent davlat yuridik universiteti,**Davlat boshqaruvi huquqi mutaxassisligi magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat boshqaruvi jarayonida eng muhim tushunchalardan biri bo'lgan, tamoyil ya'ni davlat boshqaruvi tamoyillari haqida muallifning shaxsiy fikr-mulohazalari keltirilgan. Tamoyillarning guruhlariga bo'linishi, ularning jamiyat hayotidagi, hususan boshqaruv tizimidagi ahamiyati haqida nazariy fikrlar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: boshqaruv tamoyillari, boshqaruv tizimi, boshqaruv tizimi elementlari, boshqaruv sub'ekti, boshqaruv ob'ekti, boshqaruv, paradigma.

Mustaqillik O'zbekistonda jamiyat hayotining turli sohalari boshqarish jarayonlarining mohiyati va xususiyatlarini ifodalaydigan konseptual ilmiy-huquqiy kategoriyalardan biri sifatida "davlat boshqaruvi tamoyillari" tushunchasini o'rganish nafaqat nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Aynana davlat boshqaruvi tamoyillarining shakllanishi va ularga rioya etilishi- davlat boshqaruvining butun tizimining to'g'ri ishlashi, mamlakatimizda ayni bir davrda kechayotgan tub islohotlarni amalga oshirish davrida davlat organlari oldida turgan ustuvor vazifalarni muvaffaqiyatli hal etish uchun asos bo'lib xizmat qilishi aniq. Davlat boshqaruvi tamoyillari ob'ektivlik xususiyatiga ega bo'lib, fuqarolar tomonidan o'z faoliyati orqali o'rganiladi va turli tashkiliy-huquqiy shakllar va vositalar orqali amalga oshiriladi. Boshqaruvning tamoyillarini qonuniy amalga oshirish zarur, chunki qonunchilik boshqaruv sohasidagi organlar va odamlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatadi va belgilaydi, qonun to'g'ri, joiz xatti-harakatlarning chegaralarini milliy manfaatlar nuqtai nazaridan ham, ko'pchilik odamlarning yaxlit manfaatlari nuqtai nazaridan belgilaydi. Boshqaruv tamoyillarining huquqiy vositachiligi ularning tushunchalarini birligini ta'minlaydi, sub'ektiv talqin qilish va individual tamoyillarni qo'llashniesa istisno qiladi. Davlat tashkilotlari faoliyatida tashkilotchilikni rag'batlantiradi, uning turli xil bo'g'inlari ishlarida takrorlanish, shaxsga bog'liq omillarning ko'payishini oldini oladi. Davlat boshqaruvini tamoyillari haqida gapirishdan oldin "tamoyil" tushunchasiga ta'rif keltirish lozim. Tamoyil tushunchasiga quyidagi uch ta'rifni keltirishni lozim topdik : - har qanday nazariya, ta'limot, dunyoqarash, nazariy dasturning asosiy boshlang'ich nuqtasini ifodalovchi tushuncha (masalan, fan tamoyillari); - ma'lum bir tizimning markaziy tushunchasi va asosiy elementlarini ifodalovchi tushuncha - ilmiy qonunlar va boshqa tushunchalar mazmunini izohlashga

imkon beradigan nazariyaning o'ziga xos xususiyatlari asosiy g'oyasini, asosiy qoidalarini anglatuvchi tushuncha.

Davlat boshqaruvida tamoyil markaziy tushuncha hisoblanadi, chunki u butun ma'muriy tizimning asosidir. Umumlashtirilgan shaklda ushbu tamoyil davlat boshqaruvining muhim xususiyatlarini o'zida mujassam etgan. Bunga muvofiq davlat boshqaruvi tamoyili davlat boshqaruv tizimining tarkibiy elementlarining mohiyati va ichki izchilligini ifodalovchi asosiy, etakchi tamoyildir. Davlat boshqaruvi tamoyillarining hal qiluvchi rolini quyidagi asosiy hususiyatlarda ifodalash mumkin: a) tamoyillar boshqaruv amaliyoti uchun rasmiy ko'rsatma bo'lib xizmat qiladi, chunki ular qonunchilik hujjatlarida mustahkamlangan va davlat qurilishi, davlat apparatini isloh qilish va davlat xizmatini tashkil etish g'oyalariga muvofiq boshqaruv munosabatlari ishtirokchilarining xatti-harakatlarini boshqaradi; b) tamoyillar boshqaruv munosabatlarini huquqiy tartibga solishning dastlabki elementidir. Ushbu darajada tamoyillar davlat boshqaruvining mohiyati va mazmunini huquqiy shaklda ifodalaydi, shuningdek qonun chiqaruvchini davlat boshqaruvini takomillashtirish bo'yicha yangi normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish va qabul qilishda ushbu rahbar g'oyalarni amalga oshirish mexanizmi ta'minlanganligiga yo'naltiradi; v) tamoyillar davlat boshqaruvining huquqiy munosabatlariga barqarorlikni beradi. Qonunchilikda davlat ijtimoiy jarayonlarni boshqarish sohasidagi etakchi g'oyalarni belgilab, shu tariqa davlat boshqaruvining butun mexanizmi uchun ham, jamiyatning alohida sohalarini (iqtisodiyot tarmoqlari, ijtimoiy soha va ma'muriy va siyosiy qurilish) boshqarish uchun ham asosiy huquqiy asos yaratilishini ta'minlaydi; Davlat boshqaruvi va huquqni qo'llash nazariyasida ishlab chiqilgan tamoyillarning ushbu xususiyatlari davlat boshqaruvi mexanizmining asosiy xususiyatlaridandir. Davlat boshqaruvi tamoyillari mazmuni, ko'lami, maqsadga yo'naltirilganligi, aloqa xususiyati va boshqaruv amaliyotida namoyon bo'lish shakllari bo'yicha turli va xilma-xil bo'lib ayrim hollarda noaniq hamdir. Butun jamiyat uchun asos bo'lgan tamoyillar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan. Ular umuman davlat boshqaruvining ijtimoiy-siyosiy mohiyatini belgilaydi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 3-moddasida keltirilganidek "O'zbekiston Respublikasi o'zining milliy-davlat va ma'muriy hududiy tuzilishi davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining tizimini belgilaydi"¹. Shu bilan birga, doirasi cheklangan tamoyillar mavjud va ular ma'muriy organlar faoliyati jarayonida paydo bo'ladigan davlat boshqaruvi tizimining turli qismlari o'rtasidagi tashkiliy aloqalarni tavsiflashga xizmat qiladi. Davlat boshqaruvi tamoyillarini o'rgangan olimlarning yondashuvlari xilma-xil bo'lsada, tadqiqotlarda davlat boshqaruvining tamoyillari asosan ikki guruhga ya'ni konstitutsiyaviy va tashkiliy tamoyillarga bo'linadi. Davlat boshqaruvining konstitutsiyaviy tamoyillari o'z navbatida quyidagilarni o'z ichiga oladi: a) siyosiy partiyalarning boshqaruvdagi ishtiroki. b) davlat boshqaruvi

демократик qadriyatlarga tayangan holda olib borilishi. c) davlat boshqaruvida g'oyalar va fikrlarning xilma-xilligiga asoslanilishi va h.k. Ushbu tamoyil fuqarolarning ijro etuvchi hokimiyatni shakllantirishdagi erkin ishtirokida, ularning ishini boshqarish va nazoratini amalga oshirishning amaliy faoliyatiga real ta'sirida, zarur hollarda sud organlarining muhofaza qilish imkoniyatlaridan foydalanishda namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida qonun ustuvorligi asosida davlat ishlarini boshqarishda fuqarolarning bilim va tajribasidan foydalanishga imkon beradigan turli shakllar mavjud bo'lib, ular quyidagilardir : - davlat hayotining asosiy masalalarini referendum orqali hal qilish; - eng muhim qonunlarni umummilliy muhokamasi; - davlat organlari odamlari tomonidan saylanish; - davlat organlarining vakillik organlari orqali shakllantirish; - jamoat va havaskor tashkilotlar orqali davlat boshqaruviga ta'sir o'tkazish va h.k. Davlat boshqaruvining tashkiliy tamoyillari quyidagilarni o'z ichiga olishi lozim. a) funksiyalar va vakolatlarni taqsimlash va me'yoriy belgilash tamoyillari. Boshqaruv amaliyoti ijro etuvchi organlar tizimini tashkil etuvchi maxsus boshqaruv organlari orasida ijro etuvchi hokimiyatning funksiyalari va vakolatlarni oqilona tarqatish zarurligini isbotlaydi. b) davlat boshqaruvini markazsizlashtirish tamoyili avvalgi tamoyil bilan chambarchas bog'liq va ma'muriy organlarning funksiyalari va vakolatlarni barcha darajalarda va davlat boshqaruv apparati barcha darajalarida qayta taqsimlash uchun asosdir. Strukturaviy omillardan tashqari, bu yerda asosiy masalalar markaziy va mahalliy boshqaruv organlari, davlat va jamoat birlashmalarining vakolatlarni chegaralash masalalari. Ko'rib chiqilayotgan tamoyil yagona markazlashtirilgan yetakchilikning amalga oshirilishini nazarda tutadi. Xulosa qilib aytganda, davlat boshqaruvi tamoyillari davlat boshqaruvi tizimining eng asosiy elementi sifatida tizimni tashkil qilishda ishtirok etadi va o'z navbatida tizimosti tuzilma sifatida o'z ham alohida elementlardan tarkib topadi. Ijtimoiy hayotda va davlat boshqaruvi jarayonida bu tamoyillar hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi va davlat boshqaruvidan oldinga qo'yilgan maqsadlarni amalga oshirishda asosiy omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.-T.: "O'zbekiston", 2022.
2. Рзаев А. Г. Государственная служба: организационно-правовые аспекты. - Баку : ЭЛМ, 2013, - 560 с.
3. Братановский С.Н., Деменчук Д.В. Формы и методы в государственном управлении, Учебное пособие. Москва-Берлин 2017. Директ-Медиа. – 180.с 1 O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. <https://lex.uz/docs/20596>